

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפך | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מיוחדת למגיד שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והחוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

יום א' ד' תשרי-שבת י' תשרי תשפ"ד

מסכת בבא בתרא ק"ג-ק"ט

שבוע עשרת ימי תשובה ויום כיפור

ברכת עיר חרעמה טובה לכלל הלועזים ולכל בית ישראל

מיקרו שדרי דארעא מיקרו, כתב הריטב"א דנראה בירושלמי דאפילו רחבים ארבעה או יותר, דתרתני בעינן, גובה עשרה ורוחב ארבעה.

וכתב הריטב"א דיש אומרים דמה דאמר אין נמדדים עמה היינו דהוון דלוקח דקנינהו אגב בית כור, דהם טפלים לו, וכתב הריטב"א דליתא, דאמנם מצאנו בבית ובשדה דבסתמא מכר עוד דברים דהם טפלים להם, אבל לא דומה לכאן, שלא אמרו המוכר את הבית או השדה מכר כך וכך אלא מפני שלא מכר שיעור ידוע אלא בית ושדה ויש בכלל כל שהוא טפל לו, אבל המוכר בית כור מכלל שדה שלו אין לו אלא מדה ושיעור שהזכיר לו, והא ודאי לא לקח את התבואה המחוברת לו וכל שכן נקעים וסלעים אלו דחשיבי כשדה באנפי נפשיהו. וכיון דלא קנאם הלוקח והוון דמוכר, ממילא אין לו ללוקח לקבל בית כור זה אפילו ישלימנו לו מן השדה שלו, שאין אדם רוצה שיתן מעותיו ויראו לו כשנים ושלשה מקומות, הלכך אינו נותן לו אלא בית כור שלא יהו בו נקעים אלו או יהא בטל מקח. וכן הביא הנמוקי יוסף כן בשם הראב"ד.

כתב הריטב"א דבודאי שאין משנתינו זאת במוכר בית כור מסוים לעצמו, דא"כ הא קיימא לן לקמן [ק"ד ע"א] דבית כור סתם כאומר הן חסר הן יתר דמי ואם פחת רובע לסאה שהוא שבעה קבין ומחצה לכור הגיעו, ואם כן נקעים אלו שאינן אלא ארבעה קבין לכור כדמוכח בגמרא, כי אין נמדדין עמה מה ריוח הלוקח, דיהיו נקעים אלו מהפחת והמקח קיים, ובודאי לא איירי באומר בית כור זה, דא"כ הא סבר וקביל כמות שהוא ואפילו פחת, אלא ודאי רישא דמתניתין במוכר בית כור אחד משדה

דף ק"ג ע"א

[ק"ב ע"ב] האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך, היו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהין י' טפחים אינן נמדדין עמה, פחות מכאן נמדדין עמה. תנן התם המקדיש שדהו בשעת היובל וכו' [ק"ג ע"א] הכא מאי אמר רב פפא אף על פי שאין מלאים מים; מאי טעמא אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד, ויראו לו כשנים ושלשה מקומות.

ומה שנקט בית כור עפר, ולא בסתם בית כור, כתב הריטב"א דיש מפרשים דלאו דוקא נקט עפר, דהוא הדין בית כור סתם ולישנא רויחא נקט, והרשב"ם מפרש דלצורך דרישא נקטיה, דאי לא אמר ליה עפר אפילו כולו סלעים הגיעו, דהא בית כור הוא וחזי למשטח ביה פירי ולאוקומי ביה חיותא וכיוצא בו, ור"י מפרש דסתם בית כור לזריעה ולחרישה הוא והיינו לישנא דבית כור, והא דנקיט עפר משום סיפא דאפילו הכי פחות מכאן נמדדים עמה, וכתב הריטב"א דכן עיקר.

ומה דאמר שהיו בה נקעים עמוקים עשרה טפחים וכו', לא פירש את רחבם, וכתב הריטב"א דיש מפרשים דכל היכא דהוון גבוהים ועמוקים האי שיעורא אף על פי שאינם רחבים ארבעה אין נמדדין עמה, מהא דלא נקט במשנה שיעור ברחבם. אבל הרשב"ם מפרש דדוקא רחבים ד' שהוא מקום חשוב, ותנא נקט עומקא ורומא דעשרה שהוא חשוב רשות באנפי נפשיה כמו לענין רשות היחיד דשבת, ומינה שמעינן לפותיא דהוי כי התם, וכתב הריטב"א דבירושלמי נראה כן. וכן לאידך גיסא, מה שאמרו דפחות מכאן נמדדין עמה. דנגאני דארעא

כולל ומכון ראש פינה:

גדולה שלו והוא יכול להשלים, ולהכי קתני אין נמדדין עמה וישלים לו בית כור שלו, וסיפא דקתני הן חסר הן יתר, כשמכר לו בית כור מסוים שאין לו שם מה שישלים, דאל"כ למה יקבלנו לו חסר. אלא ודאי מיירי במוכר בית כור אחד משדה גדולה שיש לו במקום פלוני, והוא יכול להשלים, ולכן אמרו אין נמדדין עמה.

וכל זה באמר לו בית כור, אבל אם אמר לו כבית כור משמע דלאו דוקא קרקע שוה ככור ממש, הלכך היו שם בקעים וסלעים כשיעור זה או יותר, ואפילו אין ראויים לזריעה נמדדין עמה, דדוקא גבי הקדש דאמר בית זרע הוא דתלוי בזריעה. ומכל מקום דוקא מה שאינו נמדד בכור הוא מה שנמדד בכבית כור, אבל אי הוה יותר מארבעת קבין, אפילו מובלעין ברובה של שדה אין הלוקח מקבל. ועיין עוד לקמן.

ובמשנה נקט הלשון ואם אמר לו כבית כור עפר אפילו היו שם נקעים עמוקים וכו', וכתב הריטב"א בשם רבו הרא"ה דהאי אפילו הוא דוקא, דאי הוו עמוקים או גבוהים יותר אינם נמדדין, וכתב דכן נראה עיקר.

אמר רבי יצחק טרשים שאמרו בית ארבעת קבין. אמר רב עוקבא בר חמא והוא שמובלעין בחמשת קבין. רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן והוא שמובלעין ברובה של שדה. בעי רב חייא בר אבא רובן במיעוטה ומעוטן ברובה, מהו תיקו. בעי רבי ירמיה וכו'.

זו גירסת הרשב"ם, ולדעתו רב חייא בר אבא בשם רבי יוחנן חולק על מר עוקבא, אבל הרי"ף והגאונים והרמ"ה גורסים אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, ולפי גירסא זו אינו חולק אלא מפרש, דארבעת קבין אלו שהן מפוזרין ברצועה של חמשת קבין שלא תהא רצועה רחבה במיעוטה של שדה אלא רצועה ארוכה הולכת ברוב השדה, וקא מיבעיא לן רובן במיעוטה ומיעוטן ברובה, כגון שהרצועה רחבה בקצה האחד ויש בה רוב הטרשים וקצתה במיעוט הטרשים, והיא קצרה וארוכה ומתפשטת ברוב השדה מהו.

דף ק"ג ע"ב

תנא אם היה סלע יחידי אפילו כל שהוא אין נמדד עמה.

כך גרס הרשב"ם, ופירש שזה הסלע עומד יחידי לבדו חוץ לשדה בסמוך לו לפיכך אינו נמדד, שאין נמדד עמה אלא מה שהוא בתוכה, ואם היה סמוך למצר אפילו מבפנים וכל שהוא אינו נמדד עמה שדינו כמצר, ולא זו אף זו קתני.

והריטב"א הקשה על גירסא זו, עיי"ש, וכתב דהגירסא המדוייקת היא אם היה סלע יחידי אפילו הוא בית רובע אינו נמדד עמה, וכן הוא בירושלמי, ואם תשאל כי אינו

נמדד עמה מאי הוי, הא קיימא לן דאפילו באומר בית כור סתם ופחת רובע לסאה הגיעו וכל שכן רובע לכור, יש לומר דהתם הוא שאין יותר באותה שדה, אבל הכא כשיש לו כמה בתי כורין אין לו לחסר ממדתו כלום.

בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל, פחת כל שהוא ינכה, הותר כל שהוא יחזיר; ואם אמר הן חסר הן יתר, אפילו פחת רובע לסאה או הותר רובע לסאה הגיעו. וכו' איבעיא להו בית כור סתמא, מאי וכו' [ק"ד ע"א] אלא לאו שמע מינה סתמא נמי כהן חסר הן יתר דמי, שמע מינה.

וכתב הנמוקי יוסף לבאר, דכיון דאמר ליה מדה בחבל משמע בצמצום ואם פחת כל שהוא ינכה, דהא דאמר רבא [צ"ע"א] כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, לאו למימרא דוקא חוזר שיהיה בטל המקח בכל ענין, דיש דברים שאי אפשר להשלים כגון מכר לו בית ונמצא חסר מן המדה הרבה, וכן הענין בכלים ומטלטלים, אז ודאי המקח בטל, אבל מכר בית בן כ' ונמצאת כ"א, או איפכא דלית בה אלא י"ט, ליכא קפידא כל כך לבטל מקח, אלא חוזרת האונאה, וכ"ש בדבר שיכול להחזיר האונאה כגון פירות דודאי פירושה הכי הוא, דאין סברא לבטל המקח בעבור זה, וה"ה הכא, כיון דבית כור שמיה ובית כור זבין ליה אין סברא לבטל המקח משום דבר מועט.

ולהלכה מכל הנ"ל [בשולחן ערוך חושן משפט סימן ר"ח] ביתר ביאור, האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך, והיו בתוך השדה גאיות קטנות עמוקות י' טפחים ורחבן ד' טפחים, אף שאין בהם מים וראויים לזריעה, או סלעין גבוהים י' ורחבם ד' אף שיש הרבה עפר עליהם וראויים לזריעה, מ"מ אינם נכללים בתוך הבית כור, מפני שאין אדם רוצה ליתן מעותיו על מקום אחד ויתראה כשנים או שלשה מקומות, דיש יותר טירחא בהעבודה מבמקום אחד. וה"ה אם אמר בית כור סתם או בית כור קרקע, והבאנו שיש שיטת ראשונים דדוקא כשאמר עפר דגילה דעתו דצריך לזריעה, אבל כשלא הזכיר עפר אפילו כולו סלעים הגיעו, דיכול המוכר לומר שלא קנית אלא לבנות או לשטוח פירות ויד הלוקח על התחתונה. אמנם לא קיי"ל כן, מפני שרובא דרובא קונים לזריעה.

וכתב הרמב"ם [פכ"ח ממכירה ה"א] דהלוקח לוקח אלו הגאיות והסלעים שבתוך הבית כור בלא דמים והמוכר ישלים לו המדה מקרקע חלקה, והגאיות והסלעים בטלים להבית כור. ודוקא כשאין באחד מהם רובע הקב, אבל כשיש רובע הקב באחד מהם אינו נוטלו בלא דמים. וי"א דאף בפחותים מרובע אין הלוקח נוטלם ונשארו להמוכר, והמוכר משלים לו מקרקע חלקה, ואין הלוקח יכול לומר לא אקח קרקע מוספת בגאיות וסלעים, אלא צריך ליקח, ובלבד שהמחרשה תוכל לעבור ביניהם, שאינן מפסיקין

בכל אורך השדה. וכן פסק הרמ"א. והטור הביא בשם הראב"ד שכופין את הלוקח ליקח הגאיות וסלעים מפני שביד המוכר הם כאבודים, והרב המגיד תמה עליו איך נכופו לקנותם. ועיין בערוך השלחן מה שכתב לבאר דעת הראב"ד.

היו הגאיות או הסלעים פחות משיעור זה, אפילו אינם ראויים לזריעה, שהגאיות מלאות מים והסלעים הם בלא עפר, מ"מ נמדדים עמה, דאין לך שדה בלא טרשים ובכל דבר יש מעט פסולת. בד"א בזמן שלא היה בין כולם אלא בית ד' קבין לכל הכור, וכשמכר רביעית כור יהיו הטרשים קב, שזהו לא יותר מחלק מ"ה מן הקרקע, דכזה אדם מוחל, אבל יותר מזה אינו מוחל. ואפילו כשלא היה רק ד' קבין לכור אינו אלא דוקא שמובלעין בתוך חמשה קבין, ואלו החמשה קבין מובלעין ברובה של שדה, כגון שהיא רצועה ארוכה וקצרה שמחזקת רובה של שדה וברצועה זו מובלעין אלו הד' קבין, אבל אם ד' קבין אלו מובלעין בפחות מחמשת קבין, או שהיו מפוזרים ביותר הרבה מחמשת קבין, או שהחמשת קבין אינן מובלעין ברובה של שדה אלא בפחות מרוב השדה, אז אף על פי שאין בהם השיעור שנתבאר אינם נמדדים עמה, דבכה"ג קפדי אינשי ליקח הטרשים. וכתב הרמ"א דדוקא כשהטרשים גבוהים ג' טפחים, אבל פחות מזה נמדדים בכל ענין, דא"א לשדה שתהיה שוה ממש, ופחות מג' ארעא סמיכתא היא. אמנם זהו דוקא כשראו לזריעה עכ"פ, אבל כשאינו ראוי לזריעה אפילו אין גבוה ג' אין נמדדין עמה ביותר מהשיעור שנתבאר [טור]:

ובגמרא הסתפקו היכא שנבלעים רובן במיעוטן ומיעוטן ברובן, כגון שהרצועה אינה הולכת בשוה אלא במקום אחד רחבה הרבה ובמקום אחד קצרה הרבה ויגיעו רוב הטרשים במיעוטה של הרצועה ומיעוט הטרשים ברובה של הרצועה, או שהיו הטרשים כחוט שוה ומחלקים את הקרקע שאין המחרשה נכנסת ביניהם, או שהיו הטרשים כמו עיגול או כמו משולש או שהיו בהם בליטות בהצדדים שהטרשים מכונסין במקום אחד אלא שיוצאין מהם בליטות הרבה ובתוך הבליטות נכנסת השדה, אם זהו כמפוזר ועולה בחשבון או הוי כמכונס ואינו עולה, או שהיה דרך עקלתון, שהטרשים מדובקים זה לזה בעקלתון והשדה נכנסת בין העקמומית, כל אלו נשארו בספק והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן אם כבר נתן הלוקח המעות עליו לקבלה ואם עדיין לא נתן א"צ לקבלה [טור לדעת הרמב"ם], וכן אם היה עפר מלמעלה וסלע מלמטה או סלע מלמעלה ועפר מלמטה הרי זה ספק, ואף על גב דגם כשיש עפר על הסלע לא מהני, זהו כשהסלע עצמו גבוה י' טפחים, וכאן מיירי שהסלע עצמו אינו גבוה י' טפחים רק בצירוף העפר, לפיכך הוא ספק. ואם היה בו סלע יחידי אפילו בית רובע לכור אין נמדד עמה דדוקא טרשים כעין צרורות צריך לקבל אבל סלע

ממש אפילו כרובע אין צריך לקבל. וכן אם היו הטרשים סמוכים למצר אפילו כל שהוא אין נמדדים עמה, דא"צ לקבל רק כשהם באמצע השדה אבל כשהם במצר ימדוד לו מעבר השני של הטרשים והטרשים יניח לעצמו, ואם יש הפסק עפר קצת בין סלע למצר הרי זה ספק:

וכל הנ"ל הוא דעת הרמב"ם, ובטור הביא דעות חולקות בזה, דיש חולקים על הרמב"ם במה שפסק דהארבעה קבין יהיו מובלעין בחמשה קבין והחמשה קבין יהיו כרצועה, והם ס"ל דהארבעה קבין טרשים צריכין להיות דוקא מפוזרים ברוב כל השדה, והיינו במשך ט"ו סאין ולא פחות אבל בפחות משיעור זה אין נמדדין עמה, ומגיע לכל בית סאה רובע הקב, והספק הוא כשרוב הד' קבין מפוזרים במיעוט הט"ו סאין, כגון שמפוזרין בז' סאין ומיעוטן מפוזרין בתשעה סאין. ועוד ס"ל דהפסק עפר בין המצר לטרשים הוי הפסק ונמדדין עמה, והספק דעפר מלמעלה וסלע מלמטה ולהיפך מפרשי דזהו כשיש הפסק עפר בין מצר לטרשים אלא שזה העפר מלמעלה וסלע מלמטה או להיפך [רשב"ם וטור ור"י הלוי]:

אם א"ל כבית כור עפר אני מוכר לך, אפילו היו בה גאיות עמוקים י' טפחים או יותר או סלעים גבוהים י' טפחים או יותר הרי אלו נמדדים עמה, דכיון שאמר כבית כור משמע כערך בית כור ולא בית כור ממש, וי"א דדוקא כשאין בהן יותר על ד' קבין, דלשון זה אינו מועיל רק שיהא דינו כפחות מעשרה טפחים:

וכל הנ"ל הוא לענין מה מצטרף לבית כור, אבל אם א"ל בית כור עפר אני מוכר לך והיה חסר מהמדה כל שהוא, אם א"ל שמדתה כך וכך אמות בטל המקח, דכל דבר שבמדה אף בפחת כל שהוא בטל המקח, ואם לא א"ל שמדתה כך וכך, אלא סתם בית כור, כל שלא פחת יותר מאחד מכ"ד מהכולל שהוא רובע הקב לבית סאה, ולכור הוי ז' קבין ומחצה לא בטל המקח ואינו מנכה לו מהדמים, דבפחת קטן כזה לא בטל שם בית כור ממנה. סעיף ט

י"א דזה שנתבאר דאם חסר יתר מהשיעור יעשה חשבון והמקח קיים זהו דוקא כשעכ"פ נקרא בלשון בני אדם בית כור אבל אם החסרון גדול כל כך עד שבלשון בני אדם אינו נקרא כלל בית כור בטל המקח וכתב רבינו הרמ"א דכל זה שנתבאר הוא דוקא כשאין לו קרקע יותר אבל מכר לו בית כור בשדותיו נותן לו בית כור שלם אף כאמר הן חסר הן יתר [וזהו תירוץ הנמק"י שכתבנו ולכן השמיטו הלבוש ולהנם תמה עליו הסמ"ע ולדינא יכול להיות כן גם לדעת התוס' והרא"ש ודו"ק]:

ואם א"ל בית כור עפר מדה בחבל אני מוכר לך, אם פחת אפילו כל שהוא ינכה לו מן הדמים, ואם יתר כל שהוא יוסיף לו על הדמים, דלשון זה משמע שיהא בצמצום כמו שמודדין בחבל, ומ"מ אין דינו כמו אם א"ל

שמדתה כך וכך אמות שהמקח בטל אלא המקח קיים ויפחות או יוסיף דמים.

ואם א"ל בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר דינו ג"כ כסתם בית כור, אם פחת אחד מכ"ד או יותר אחד מכ"ד הגיעו יתר על כן יעשה עמו חשבון על כל הרבעים שחסרו או הותירו כמו שיבואר לקמן, וכל שפיחת מבית כור ינכה מהדמים, דכיון שבא לחשבון יחשוב על הכל, דכל זמן שלא בא לחשבון הוי מחילה, אבל כשבא לחשבון שאינו בכלל מחילה בעינין שיעשה חשבון על הכל כמו באונאה. וזו דעת הרי"ף והרמב"ם, ודעת הרא"ש דבבית כור סתם כשאינו עומד בתוכה אין דינו כהן חסר או יתר, אלא כשחסר אפי' קב צריך להשלים לו, ואפילו ע"י ניכוי אינו חייב לקבלו בע"כ, דיכול לומר בבית כור שלם אני חפץ, דדוקא כשאמר בית כור עפר זה הוה דינו כהן חסר או יתר, כיון דמראה לו מרחוק סביר וקביל.

וכתבו התוספות [ק"ד ע"א ד"ה אלא] והרא"ש [סימן א'] דכל זה מיירי כשאין הלוקח עומד בתוך השדה, לפיכך כשאומר לו בית כור עפר ודאי צריך ליתן לו בית כור שלם, ואפילו אין חסר ממנו אלא קב צריך להשלימו, ואפילו אם יאמר המוכר אנכה לך מן המעות כפי החסרון שחסר לא ישמע לו הלוקח, שיאמר לו לא היה דעתי אלא לקנות בית כור שלם, אלא שצריך לקבל הסלעין והבקעין כנ"ל, אבל אם עומד בתוך השדה ורואה אותה וזה אומר בית כור עפר אני מוכר לך, הוי ליה כאילו אמר לו הן חסר הן יתר, ואפילו חסרים שבעה קבין ומחצה הגיעו. והר"י מגא"ש פירש דדוקא כשאמר בית כור עפר זה אני מוכר לך וסיים לו השדה, או אמריןן שאפילו אם חסר שבעה קבין ומחצה הגיעו, אבל בית כור סתמא לא [שור ונמוקי יוסף] אפילו עומד בתוכו. וכתב הטור דדעת הרא"ש כתב כסברא ראשונה:

יותר מכאן יעשה חשבון. מה הוא מחזיר לו מעות, ואם רצה מחזיר לו קרקע, ולמה אמרו מחזיר לו מעות לייפות כחו של מוכר וכו'. התם, כגון דהוה יקרא מעיקרא זול השתא, דאמריןן ליה אי ארעא יהבת לי הב לי כזולא דהשתא. והתניא כשהוא נותן לו נותן לו כשער שלקח ממנו. התם, כגון דהוה זולא מעיקרא ויקרא לה השתא.

כשיש יותר מאחד מכ"ד שצריך הלוקח להחזיר הכל להמוכר כמו שנתבאר מה מחזיר לו דמים או קרקע, אמרו בסוגיין דאם היתרון בכולל אינו מגיע לשיעור שדה שהוא תשעה קבין בשדה וחצי קב בגינה, נתנו חז"ל יפוי כח להמוכר שביכלתו לכופף את הלוקח שיקנהו, כיון שלעצמו אין כאן שיעור, והמקח הוא כפי מה שקנה ממנו אם לא נשתנה המקח מיום הקנייה. אבל כשנשתנה המקח בין מיוקר לזול ובין מזול למיוקר אינו יכול לכופו שיקבל רק כשער הזול, דכיון דמייפים אנחנו כחו של

מוכר שהברירה בידו או לקבלה לעצמו או לכופף את הלוקח שיקבלה, דין הוא שעל המקח יהיה יפוי כח להלוקח לקבלה כשער הזול אם נשתנה המקח. ואם כל התוספת מגיע לשיעור שדה, כגון תשעה קבין בשדה וחצי קב בגינה, אין כופין את הלוקח לקנות ויכול להחזיר לו הקרקע, וא"צ שומא כשנשתנה המקח, כיון שמחזיר לו הקרקע. ומכל מקום המוכר יכול לקבל קרקע גם כשאינו מגיע לשיעור, דליפות כחו אמרו חז"ל שיכול לכופף להלוקח ולא להרע כחו. ולדעה זו מחשבין לשיעור שדה את כל המותר, בין הרובע לכל סאה ובין הנשאר, דכשאין שיעור שדה מייפין כחו של מוכר בכפייה וכחו של לוקח במקח, וכשיש שיעור שדה אין כאן כפייה כלל. ואם הלוקח רוצה בהקרקע יכול המוכר לבקש כמה שירצה.

ועוד אמרו [ק"ד ע"ב], אם היה סמוך לשדהו, אפילו כל שהוא מחזיר לו קרקע. דהיינו דאף באין שיעור שדה או גינה, אם היה למוכר שדה או גינה אחרת סמוכה לתוספת זו אינו יכול לכופף את הלוקח שיקבל הקרקע, כיון שביכלתו לחברם לשדהו ולגינתו. וזו דעת רוב הראשונים וכן פסק הרמ"א.

אבל דעת הרמב"ם אינו כן, דדעתו דלשיעור שדה או גינה אין מחשבין הרבעים כלל, ואף על גב דף וף צריך להחזיר גם הרבעים כשיש יותר, מ"מ כיון דבלא התוספת היו נשארים הרבעים אצל הלוקח, לפיכך בחשבון השיעור שדה אין מחשבין רק התוספת על הרבעים אם יש בהם שיעור שדה, וכשאין בתוספת שיעור, אף שבכולל יש שיעור מ"מ דינו כאין שיעור. ועיין עוד בערוך השלחן בביאור דברי הרמב"ם בענין יפוי הכח למוכר וללוקח.

דף ק"ד ע"ב

בעי רב אשי שדה ונעשית גנה, גנה ונעשית שדה, מאי תיקו.

היתה שדה בשעת מכירה, והיה במותר מעט יותר מחצי קב ושני סאין מכר לו, ובזה יד המוכר על העליונה כדלעיל, ונעשית גינה, כגון שנפתח בה מעין קודם שהחזיק הלוקח בהמותר וקם בדין תורת חזרה, או להיפך, שהיתה גינה בשעת מכירה והיה בדין חזרה ונתייבש המעין ונעשית שדה, הרי זה ספק אם מחשב לו כדין שבשעת המכר או כמי שהיא עתה, והלוקח נקרא בדין זה מוחזק ומחזיר להמוכר מה שירצה [סמ"ע]:

דף ק"ה ע"א

אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי בן ננס, אבל חכמים אומרים הלך אחר פחות שבלשונות.

דף ק"ו ע"ב

אתא לקמיה דאביי, אמר ליה סברת וקבילת. והתנן פחות משתות הגיעו, עד שתות ינכה הני מילי היכא דלא קים ליה בגוה, אבל היכא דקים ליה בגוה סבר וקביל.

כתב הריטב"א דיש מפרשים דמה שאמרו קים לה בגוה היינו דוקא דידע לה דהכי הויא, ולא די במה שמכירה והורגל בה ושנאמר דמסתמא ידע ליה, עיי"ש מה שכתב על זה.

ולהלכה, המוכר שדה לחבירו וא"ל בסימניו ומצרוי והלוקח מכיר אותה ואת המצרים וכבר הורגל בה, אפילו א"ל יש במדתה מאתים אמות ולא נמצא אלא ק"נ או פחות מזה הרבה הגיעו, ואין כאן אונאה, שהרי ידעה וסבר וקביל, ומה שא"ל מאתים יש לו לתרין דבריו שכוונתו היתה שהיא שוה כמו אחרת שיש במדתה מאתים. וי"א שצריך שתהיה עכ"פ שדה טובה משדה אחרת [רמ"ה]. וי"א דא"צ לזה, דלהשביח מקחו אמר כן [רשב"ם וטור].

תניא, רבי יוסי אומר האחין שחלקו, כיון שעלה גורל לאחד מהן קנו כולם. מ"ט אמר רבי אלעזר כתחלת ארץ ישראל, מה תחלה בגורל, אף כאן בגורל. אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים, אף כאן בקלפי ואורים ותומים אמר רב אשי בההוא הנאה דקא צייתי להדדי, גמרי ומקנו להדדי.

כתב הנמוקי יוסף, דאפילו לא עלה הגורל אלא לאחד מהם קנו כולם ואע"פ שלא החזיק בשום ענין, דין תורה שהגורל קנה, וכגון שהם שני אחים דודאי כיון שעלה הגורל לאחד מהם החלק האחר של חבירו הוא, ואפילו בשלשה אחים אפשר לומר כגון שבררו ביניהם החלקים ואמרו אם חלק זה יעלה לראובן חלק זה יהיה לשמעון וזה ללוי או איפכא, או אם זה יעלה לשמעון או זה ללוי יהיה זה של ראובן, כה"ג כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם. וכן אם נפל הגורל לאחד מהם קנו כולם זה בחלקו שעלה הגורל והשנים בשני החלקים הנשארים שיוכלו לחלקו ביניהם הן בשומא ועילוי דמים הן בגורל, ואין רשאיין לכוף לזה שנפל לו חלקו בגורל לומר כיון שעדיין לא עלה גורלנו נחזור ונחלק כולנו בשומא ובעילוי דמים או בדרך אחרת. ופירש טעמא משום דכיון דאשכחן בחלוקת הארץ דגורל עדיף הוא הדין הכא, ואע"פ שאין שם אורים ותומים וכל ישראל והגורל היה חולק במשפט האורים, מכל מקום הכא איכא נמי טעמא דבההיא הנאה שגמרו בעצמם שיהיה חלק זה של זה וזה של זה ונתרצו זה לזה בההיא הנאה גמרי ומקני. ודעת התוספות ורש"י דלאו דוקא בקרקעות, אלא הוא הדין במטלטלין, דבההיא הנאה נמי חשוב כאילו משך:

האומר לחבירו שני לשונות שסותרים זה את זה, כגון שא"ל בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל בין חסר בין יתר או בין חסר בין יתר מדה בחבל הוי ספיקא דדינא אם תפוס לשון ראשון או לשון אחרון והמוכר הוא מוחזק והולכין לטובתו אחר הפחות שבלשונות, ואם הותיר אפילו כל שהוא יחזיר למוכר ואם פחת עד רובע לסאה הגיעו, ואפילו כשהלוקח לא נתן מעות עדיין והמוכר תובע ממנו המותר מ"מ נקרא המוכר מוחזק דקרקע בחזקת בעליה עומדת [טור], וי"א דאם לא נתן מעות עדיין נקרא הוא מוחזק [ראב"ד ועוד הרבה ראשונים, ש"ך] אם המוכר רוצה שיקח המעט היתר ויתן מעות בעדה, אבל אם רוצה לעכב הקרקע לעצמו ודאי דבחזקתו היא. ואפשר דגם דעה ראשונה מודה בזה ואין כאן מחלוקת [ש"ך]:

דף ק"ו ע"א

בסימניו ובמצרוי, פחות משתות הגיעו, עד שתות ינכה. איתמר, רב הונא אמר שתות כפחות משתות; רב יהודה אמר שתות כיותר משתות.

ואף דאין אונאה לקרקעות, ואם כן מה שייך הכא שתות, כתב הנמוקי יוסף דהכא משום טעות מדה אתינן, והטעם משום שאמר בית כור וגם הראה לו סימניו ומצרוי הידועים לו, ויש לשניהם טענה, המוכר יכול לומר כבר הראיתין סימניו ומצרוי, ואם כן הרי לא הטעיתין, והרי זה כאילו אמרתי לך בית כור זה, והלוקח יכול לומר מ"מ בית כור אמרת לי, ומשום דאיכא טעותא לתרויהוה אמור רבנן הכי.

וכל היכא דאמור רבנן ינכה, ינכה את הכל, ואם הותיר שיותר את הכל [הרא"ש] ורב הונא מפרש מלמעלה למטה, וה"ק פחת שליש ינכה ורובע ינכה וחומש ינכה עד שתות ינכה ולא עד בכלל, וברייתא מסייע ליה. וכן פסק הרי"ף ז"ל משום דמסייעא ליה ברייתא.

ולהלכה, א"ל בית כור עפר אני מוכר לך כמו שהוא בתוך סימניו ומצרוי, ועמד בתוכו, או שא"ל בית כור זה [סמ"ע], דיש בזה יתור לשון, דבלא סימניו ומצרוי ה"ל כמו הן חסר הן יתר, לכן הוסיף במה שאמר בסימניו ובמצרוי דאפילו פחת שתות או הותיר שתות הגיעו, דכשאמר לשונות אלו היתה כוונתו בית כור איך שיהיה מידו ביותר משתות אין שם בית כור עליו וינכה לו כל הפחת מהדמים והמקח לא בטל וכן אם הוסיף לו יתר על שתות יתן לו דמים או קרקע הכל לפי השיור אם הנשאר בשדה הוא פחות מתשעה קבין ובגינה פחות מחצי קב ולא היתה סמוך לשדה או לגינה אחרת של המוכר מחזיר לו דמים כפי המקח שקנה:

איתמר שני אחין שחלקו, ובא להן אח ממדינת הים רב אמר בטלה מחלוקת, ושמואל אמר מקמציין.

כתב הנמוקי יוסף דלמאן דאמר בטלה מחלוקת היינו אפילו חלקו בב"ד, בין קרקע בין מטלטלין, ואע"ג דאמרינן באלו מציאות (ב"מ ל"א ע"ב) דלא הדר דינא היכא שחלק אחד מן השותפין קמי שלשה הדיוטות או בי תרי מגו תלתא, היינו טעמא משום ששם מתחילה היתה החלוקה על שעת כולם, לחלוק ולברר לכל אחד חלק חברו, אבל הכא חלוקה בטעות היתה ולכן בטלה וחוזרת. וממעשה דאיסור ורב ספרא באלו מציאות (שם) שחלק אחד בלא רשות חברו עסקא דהווי להו בהדי הדדי, ומהא דאמרינן בהאי שם מקדש [מ"ב ע"א] גבי יתומים שבאו לחלוק קרקעות, ב"ד מעמידין להן אפוטרופוס ובוררין להם חלק יפה, משמע דאין חלוק בין עיסקא למקרקעי, דכל היכא דפליגי חבריה באפי תלת קם דינא, אבל מעות דלא צריכי שומא כ"ע מודו דלא צריך ב"ד. ומכל מקום אם כולם נמצאים באותה העיר אף בבית דין אין מעשיו כלום, דלא מהני רק כל היכא דלא הוה במתא ופלג בבי דינא דחלוקתן קיימת אפילו לגבי השלישי היכא דליכא טעותא בהשוואת החלקים ובדמי:

נביא את ההלכה בזה ונרחיב הואיל שיש בזה יסוד גדול לכל דיני חלוקות וגורלות, שני אחים שחלקו ולא ידעו שיש עוד אח ואח"כ בא אח שלישי בטלה החלוקה, ואפילו היה להם ג' שדות ונטל כל אחד מהם שדה וחצי וכשבא האח השלישי והטילו גורל נפל הגורל של השלישי על השדה שחלקוה ביניהם, אין אומרים שישאר כל אחד בהשדה השלימה שלו בלי גורל, אלא איזה מהם שירצה יכול לבטל כל החלוקה הקודמת ויפילו גורל אחר לכולם, דכל חלוקה או כל גורל שלא נעשה כהוגן מפני חסרון ידיעה או מאיזה שגיאה, כגון ששכחו להטיל הגורל על אחת וכה"ג, בטלה החלוקה והגורל כאלו לא היה, ואפילו נתרצה האח השלישי ליטול מזה ומזה בלא גורל מ"מ יכול אחד מהם לבטל כיון שהיתה בטעות. וכן בכל גורל, אם שכחו להטיל אחד בהקלפי בטל כל הגורל, ואפילו אם זה ששכחוהו להטיל בהקלפי רוצה לוותר על זה או שמי שזכה בהגורל רוצה להשוות עמו אין זה כלום, ויכול כל אחד מבעלי הגורלות לבטלו לגמרי ולהטיל גורל אחר.

דף ק"ז ע"א

איתמר אחין שחלקו, ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן רב אמר בטלה מחלוקת, ושמואל אמר ויתר וכו', אמר רב פפא, הלכתא בכל הני שמעתתא מקמציין. אממר אמר בטלה מחלוקת. והלכתא בטלה מחלוקת.

הביא הנמוקי יוסף מחלוקת ראשונים במוכר שדה לחבירו ובא נגזל והוציא מידו מקצתה, אם המקח קיים,

דיש אומרים דהכא לכולי עלמא המקח קיים בשאר השדה, דהא הכא שני אחין שחלקו ואמרינן מקמציין, ואפילו רב לא פליגי אלא מטעם יורשים הווי, אלמא אע"ג שנתמעט חלקו וא"א להשלים לו אינו יכול לומר בטלה מחלוקת, וכ"ש כשטרפה בע"ח למקצתה שהמקח קיים בשאר והוי כאילו שטפה נהר. אבל הריטב"א סובר שבגזולן בטלה המחלוקת, דגזולן אי אפשר לסלק במעות, ואיגלאי מילתא למפרע שלא חל המכר על הגזול כלל והוי דינו כאילו נמצא חסר ממש, וכן דעת רבו הרא"ה.

וממה שנקט נטל חלק אחד מהם, דמשמע דיכול ליטול כל חלק שירצה, ואינו צריך ליטול מכל אחד חלק, תב הנמוקי יוסף דנראה ראייה להרמב"ם שכתב המלוה לחבירו על ידי שני ערבים שגובה מאיזה מהם שירצה הכל, דהא הכא נכסוהי דבר איניש אינון ערביין ביה ומדין ערבות גובה מאיזה מהם שירצה. אמנם איכא לאוקמי באופן דלכולי עלמא יכול ליטול מאחד כמו שנכתוב בסמוך.

ולהלכה [הו"מ סימן קע"ד], האחים שחלקו, אפילו היתה החלוקה כהוגן, אם בא בעל חוב של אביהם וגבה חובו מחלקו של אחד מהם, כגון שעשה אביהם שדה זו אפותיקי לו, או כגון שחובו הוי כשיעור שדה זו דאז אין יכולין לדחותו שיטול מקצת מזה ומקצת מזה, או כגון שזה נטל חלק ירושתו בכאן והשאר נטלו נכסים שהיו לאביהם במקום אחר וגבה ממקום זה, בטלה החלוקה וצריך חלוקה אחרת. אבל אם הבע"ח גובה מכל אחד מהאחים חלק מחובו לא בטלה החלוקה. ושנים שקנו מאחד, ובא בע"ח של המוכר ונטל חלק אחד, אין לו על השני כלום, ודווקא ביורשים הדין כן משום שעליהם מוטל לפרוע חוב אביהם [ט"ז].

דף ק"ז ע"ב

האומר לחבירו חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חצי שדהו. חציה בדרום אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חציה בדרום.

הכלל בכל אלו שיד המוכר על העליונה, ולכן האומר לחבירו חצי שדה אני מוכר לך ולא פירש איזה חצי, שמין כמה שזה כל השדה, ונותן לו מהכחוש שבה מה ששזה חצי הדמים של כל השדה, דשמא כוונתו היתה על חצי שויה ולא על חצי מדתה ויד המוכר על העליונה, ויתן לו הרבה זיבורית ולעצמו יניח מעט עידיית. וכתב ערוך השלחן דאם ידוע לפי הלשון הנהוג דכוונתו היתה על חצי מדתה ימדוד לו חצי שדה שירצה ונותן לו. וכן אם א"ל חציה בדרום אני מוכר לך, שמין לו דמי כולה ונותן לו בדרומה כחצי כל הדמים, דאפשר היתה כוונתו למכור בצד דרום כפי שווי החצי דכל השדה. וי"א דרואין כמה שזה חציה שבדרום ונותן לו מהגרוע שבשדה, דשמא

שבן קודם לבת כמו כן יוצאי ירכו של הבן קודמין לבת המוריש וכן כיו"ב.

ולכן כך הוא סדר הירושה מי שמת יורשו בנו, לא נמצא לו בן שחי רואים אם יש להבן איזה זרע או זרע זרעו בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות עומדין במקומו ויורשין הכל. לא נמצא לו זרע, אם יש להמוריש בת תירשנו. לא נמצא לו בת בחיים אם יש לה זרע או זרע זרעה בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות יורש הכל. לא נמצא לה זרע תחזור הירושה לאבי המת המוריש, ואם אין אביו קיים תחזור לזרע האב שהם אחי המת, אם יש לו אח יורש הכל, לא נמצא לו אח בחיים, אם הניח זרע או זרע זרעו בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות יירש הכל. לא נמצא לו זרע תחזור הירושה לאחות המת המוריש או לזרעה זרע זרעה עד סוף כל הדורות, שכמו דאחי מת יורשים מכח אביהם שהוא אבי המוריש כמו כן אחות המת כשאין בן להאב. לא נמצא לו אחות ולא זרע ממנה, תחזור הירושה לאבי אביו של המת, דמה שכתוב ונתתם את נחלתו לאחי אביו היינו כשאין אבי האב קיים, דכלל גדול דבנים אינם יורשים כשאביהם קיים כשאין בני המת עצמו כיון שקורבתם היא מכח אביהם קיים לכן האב קודם לכל יוצאי ירכו לבד נגד זרע המת עצמו. ואם אין אבי אביו קיים חוזר לזרעו שהם אחי אבי המת או לזרעם עד סוף כל הדורות, ואם אין אחים לאבי המת ולא זרע מהם חוזרת לאחות אבי המת או לזרעה עד סוף כל הדורות, ואם אין גם אחות לאבי המת ולא זרע ממנה חוזרת לאבי אבי אביו של המת, ואם אינו חי, מורישו לזרעו שהם אחי אבי אביו של מת או לזרעם עד סוף כל הדורות. לא נמצאו אחי אבי אביו של מת ולא זרעם חוזרת לאחות אבי אביו של מת או לזרעה עד סוף כל הדורות ועל זה הדרך נחלה ממשמשת למעלה למעלה עד שבטי ישראל:

דף ק"ט ע"ב

מתוך שעשה מעשה מנשה דאתי מיהודה וכו'.

ולכאורה קשה, דודאי מה שתלה אותו במנשה היינו שתולה קלקלה במקולקל, אבל למה תלה אותו הכתוב ביהודה. וכתב המהר"ל לבאר, כי שבט לוי היה קודש אל השם יתברך, ולא מצאנו שהיו עובדים רק אל השם יתברך, כמו שהיה זה בעגל אשר לא סרו מאחרי ה' וכדכתיב (דברים ל"ג) וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה וגו', ויהודה ג"כ ה' נקרא על שמו של הקדוש ברוך הוא כדאית במסכת סוטה (י' ע"א) יהודה שקידש שמו בפרהסיא נקרא על שמו של הקדוש ברוך הוא, וכן אמרו במגילה (י"ב ב') איש יהודי, וכי יהודי היה והלא מבנימין היה, מלמד שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי, ומזה תלמד כי שבט יהודה מודים בו יתברך וכופרים בעבודה זרה, אבל יצאו משבטו אנשים שסרו מן

זה שאמר הציה שבדרום היא על השומא [רשב"ם ור"ח וטור], ובש"ע לא הביא רק את הדעה הראשונה. וכתב ערוך השלחן דנראה דגם בזה הולכין לטובת המוכר שהוא מוחזק, דאם הציה שבדרום שוה יותר מחצי השדה בכלל, כגון שחציה שבצפון גרוע משבדרום נותן לו כדעה ראשונה, ואם החציה שבדרום גרוע נותן לו כה"א, דודאי הלשון סובל שני הפירושים וצריכין לדון בזה לטובת המוחזק. עוד כתב ערוך השלחן דנראה דבכל הדברים שבסעיף זה לא מקרי המוכר מוחזק כשעדיין לא קבל הדמים לה"א שבסעיף י"ד ואינו יכול לכופר להלוקח שיקבל הגרוע ויכול לבטל המקח:

והוא מקבל עליו מקום הגדר, חריץ וכן חריץ. וכמה הוא חריץ ששה טפחים, וכן חריץ שלשה.

כשמוכר לחבירו חלק בשדה וצריכים לעשות גדר ביניהם מקבל עליו הלוקח לעשות בחלקו מקום הגדר ומאחורי הגדר סמוך לה חריץ קטן רחב ג' טפחים וחוצה לה חריץ אחד גדול רחב ששה טפחים ובין שני החריצין רחב טפה, וכל זה הוא כדי שלא תקפוץ הנמייה, והיה דרכם לעשות שני חריצין אחד גדול ואחד קטן דבהגדול לבד לא סגי מפני שהחיה תעמוד בתוך החריץ ותקפוץ ובהקטן לבד לא סגי דמפני שהוא קצר תעמוד על שפתו ותקפוץ. וי"א דהמוכר נותן מקום מחלקו לעשות בו כל אלה, דסתם מוכר חצי שדה מוכר לו כל צרכיה, אבל כשמכר לו את כל השדה מה יתן לו יותר [רשב"ם]. ולכן אף כשיש להמוכר קרקע אחרת בצד זו א"צ ליתן לו מקום [סמ"ע].

דף ק"ח ע"א

פרק שמיני

יש נוחלין ומנחילין, ויש נוחלין ולא מנחילין, מנחילין ולא נוחלין, לא נוחלין ולא מנחילין. ואלו נוחלין ומנחילין האב את הבנים, והבנים את האב, והאחין מן האב נוחלין ומנחילין. האיש את אמו, והאיש את אשתו, ובני אחיות נוחלין ולא מנחילין. האשה את בניה, והאשה את בעלה, ואחי האם מנחילין ולא נוחלין. והאחין מן האם לא נוחלין ולא מנחילין.

בפרק זה מתבארים הלכות ירושה, וענייני ירושת הארץ בזמן יהושע בן נון. ונביא כאן את עיקרי הלכות הירושה המבוארים במשנתנו ובגמרא.

סדר נחלות כיצד כתיב (במדבר כז, ה - יא) איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה, וכל יוצאי ירכו של היורש המוקדם קודמין להיורש המאוחר, דכמו

השם יתברך והיו עובדים עבודה זרה כמו מנשה בן משה, וזה לא תמצא בשבט לוי כי לא סרו מן השם יתברך לעבוד עבודה זרה, ומפני שנמצא בכנו של משה שהיה סר מן השם יתברך לעבוד עבודה זרה, וזה לא תמצא בשבט לוי רק בשבט יהודה, מייחס הכתוב אותו על שם יהודה, שאותו השבט מיוחד אל השם יתברך ולפעמים היו סרים מן השם יתברך. כלל הדברים כי אלו שני שבטים היו השבטים החשובים והקדושים בישראל, עד כי שבט לוי תמיד היו קדושים אל השם יתברך, והשבט השני גם כן קדוש היה, אבל נמצא שיצאו מן הכלל כמו כמה מלכי יהודה, ומפני זה שיצא יהונתן מן הכלל שהיה מזרע משה שהוא עיקר משבט לוי והוא עובד עבודה זרה, לכך אמר הכתוב כי הוא שבט לוי והוא משפחת יהודה.

תלאו הכתוב במנשה.

כתב הבן יהודע, הא דתלאו במנשה ולא תלאו באחרים שעבדו עבודה זרה, נ"ל דהוא מפני כי מנשה לעיני הרואין נתקנא קנאת כבודו של משה רבנו ע"ה, דאמר רבא מנשה כשהרג את ישעיה הנביא ע"ה מיידין דייניה וקטליה, דאמר לו משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת ואראה את אדני, משה רבך אמר מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו, ואתה אמרת דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, משה רבך אמר את מספר ימך אמלא ואתה אמרת והוספתי על ימך, וכנזכר בגמרא [יבמות מ"ט ע"ב], ואע"ג דכל אלו דברי עלילה הן, עם כל זה לעיני הרואין קנאת משה רבנו ע"ה הוא מתקנא, לכן כאן במקום שראוי לכתוב משה, נכתב מנשה:

לעולם ידבק האדם בבת טובים וכו'.

פירוש, כי לפי הסברא לא היה ראוי שמשה שהיה צדיק שיצא ממנו זרע כמו זה, אלא שנשא בת יתרו ולכך יצא ממנו זרע כמו זה, ואף על גב דזה שהיה כומר לעבודה זרה היה רחוק מיתרו, לא היה הקושיא רק שלא היה ראוי שיצא זרע כמו זה ממשה רבינו, ולכך אמרו אף כי אם היה זרע משה זרע קדוש נתערב זרעו בזרע יתרו שהיה עובד עבודה זרה. ומקשה והלא פינחס מזרע יתרו היה, ואם אמרת כי משפחות טובים הוא הגורם, לא היה ראוי שיצא פינחס מזרע יתרו. ומתריך דלא נשא בת יתרו ממש אלא מבנות פוטיאל. ואף על גב דיהונתן בן גרשון עוד רחוק מן יתרו, זה אין קושיא, דהתם לא היה השאלה רק איך יצא זרע שעבד עבודה זרה ממשה, ועל משה היה הקושיא, ובזה שאמרנו כי משה היה לו בת יתרו שוב אין לשאול כלל. אבל על פינחס לא היה השאלה רק על פינחס בלבד איך יצא מזרע

יתרו, ובזה שלא היה מבתו ממש שוב לא קשיא, דהא לא נשא אלעזר הכהן רק בת טובים.

והוסיף המהר"ל עוד, דמה שרמזו הכתוב שהיה מזרע יוסף שפטפט ביצרו ומזרע יתרו שפטם עגלים לעבודה זרה, כי אדרבא, מה שהיה מזרע אלו שניהם היה גורם לפנחס המעלה, כי יוסף היה כובש יצרו ראוי שיצא ממנו אדם שלא יהיה יצר הרע בקרבו ויהיה כמו מלאך, וענין יוסף לא היה רק שפטפט ביצר של ערוה, ויתרו פטם עגלים לעבודה זרה והיה כופה יצר של עבודה זרה ונתגייר, ראוי שיצא גם כן ממנו אדם שלא יהיה לו יצרא דעבודה זרה, ויהיה מסולק מזה שני יצר הרע הן יצרא דערוה הן יצרא דעבודה זרה שהם עד שכאשר יסולק יצרא דערוה ויצרא דעבודה זרה עד שיהיה כמו מלאך, ולכך כתיב ואלעזר בן אהרן הכהן לקח לו מבנות פוטיאל ותלד את פנחס, ומה שכתוב מבנות פוטיאל לשבח כתיב. ומ"מ אם היתה בתו ממש, כיון שכ"כ היה קרוב לזרע גוים לא היו הבנים כהוגן.

ויש לדקדק בתיבת לעולם, דמשמע דבכל אופן, אף כשעולה על דעתך דבאופן מסויים אין הדבר כך, מכל מקום דע כי טעות היא בידך, ותמיד יש לזיזר בכך. וכתב הבן יהודע דהכא נ"ל דתיבת לעולם ריבה אפילו מי שהוא צדיק וגדול בתורה ומעשים טובים כמשה רבנו ע"ה, ידבק בטובים, ואל יסמוך על זכותו הגדול בלבד. אי נמי אפילו אם יש לו הכרח גדול בדבר כענין משה רבנו ע"ה שברח מחרב פרעה למדין, ולא היה יכול לישא בת ישראל, דכלם היו אצל פרעה במצרים, והוכרח לישא את צפורה, עם כל זה ישתדל לדחוק עצמו ולדחות ההכרח ולישא בת טובים. אי נמי הכונה אף על פי שאמרו רז"ל [הוריות פרק ג'] ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, עם כל זה לענין נשואין שאני, שיקח בת כהן גדול עם הארץ, ולא יקח בת תלמיד חכם שאינו מיוחס.

ומ"ש שיצא ממנו פינחס, כלומר שזכה פינחס להיות כהן אף על פי שלא היתה לו מצד הדין, משום דלא נמשח עם אביו ועם אחיו, ולעומת זאת יהונתן היה כהן לעבודה זרה, שהוא דבר דחוק וזר מאד, מצדו ומצד יחוסו. וכתב הבן יהודע דיש לומר דמה שמסר פינחס עצמו הוא משום דנחשון מסר עצמו על קדוש השם, שקפץ לים תחלה, כמו שאמרו רז"ל [סוטה ל"ז ע"א] על פסוק [תהלים קי"ד ב'] היתה יהודה לקדשו, לכן פינחס בן אחותו נדמה לו בזה שמסר עצמו על קדוש השם במעשה זמרי, כי רוב בנים דומין לאחי האם [לקמן ק"י ע"א]: